

LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBSARGS

Baznīcas iela 25, Rīga, LV – 1010, tālr.: 67686768, fakss: 67244074, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv

Rīgā

2012.gada 30.martā Nr. 1-6/3
Uz 28.02.2012. Nr.1-04/70-pav

**Latvijas Republikas Satversmes tiesas
tiesnesim Kasparam Balodim**
Jura Alunāna ielā 1, Rīgā, LV-1010

Par viedokli lietā Nr.2011-19-01

Apstrīdētā tiesību norma – likuma „Par zemes īpašnieku tiesībām uz kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos” 6.panta otrās daļas 4.punkta – atbilstība Satversmes 91.panta pirmajam teikumam un 105.pantam.

[1.] Latvijas Republikas Satversmes tiesas tiesneša Kaspara Baloža 2012.gada 28.februāra lēmumā par pieaicināto personu lietā nr.2011-19-01 tiesībsargam uzdoti šādi jautājumi:

[1.1.] kāds ir apstrīdētās tiesību normas leģitīmais mērķis;

[1.2.] vai apstrīdētajā tiesību normā noteiktais regulējums, ka atlīdzību par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem piešķir tikai pēc zemes ieguvēja īpašuma tiesību nostiprināšanas zemesgrāmatā, ir pamatots un efektīvi sasniedz tiesību normas leģitīmo mērķi;

[1.3.] vai apstrīdētajā tiesību normā noteiktais zemes īpašnieku tiesību ierobežojums ir samērīgs ar tā mērķi;

[1.4.] vai tiesību normas mērķi ļautu sasniegt regulējums, kas zemes ieguvējam paredzētu tiesības uz atlīdzību par mežsaimnieciskās darbības ierobežojumiem, kas noteikti pirms īpašuma tiesību nostiprināšanas zemesgrāmatā, bet pēc tiesiskā darījuma noslēgšanas;

[1.5.] vai apstrīdētā tiesību norma paredz atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras ieguvušas zemi uz tiesiska darījuma pamata, taču īpašuma tiesības uz zemi nostiprinājušas zemesgrāmatā pēc mežsaimniecības darbības ierobežojuma

Saņemts Satversmes tiesas
Kanceleijā 2012.04.20 l.d.
J. Springs

noteikšanas, un personām, kuras zemi ieguvušas likuma „Par zemes īpašnieku tiesībām uz kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos” 6.panta otrās daļas 1., 2., 3. un 5.punktā noteiktajā kārtībā;

[1.6.] vai šai atšķirīgajai attieksmei ir saprātīgs un objektīvs pamats.

[2.] Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departaments 2011.gada 6.oktobrī lēma iesniegt pieteikumu Satversmes tiesai (lieta SKA -716/2011) apšaubot:

[2.1.] likuma „Par zemes īpašnieku tiesībām uz kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos” 6.panta otrās daļas 4.punkta atbilstību Satversmes 91.pantam jeb iespējamam diskriminācijas aizlieguma vai vienlīdzīgas attieksmes pienākuma pret personām, kas atrodas salīdzināmos apstākļos (vienlīdzības principa) pārkāpumam;

[2.2.] likuma „Par zemes īpašnieku tiesībām uz kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos” 6.panta otrās daļas 4.punkta atbilstību 105.pantam kā nesamērīgu.

[2.3.] Augstākās tiesa Senāta Administratīvo lietu departaments lūdz atzīt likuma „Par zemes īpašnieku tiesībām uz kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos” 6.panta otrās daļas 4.punktu par neatbilstošu Satversmes 105.pantam un 91.panta pirmajam teikumam un atzīt šo tiesību normu par spēkā neesošu attiecībā pret pieteicēju kopš pieņemšanas brīža.

[3.] Latvijas Republikas Saeima 2012.gada 13.janvāra atbildes rakstā uzskata, ka likuma „Par zemes īpašnieku tiesībām uz kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos” 6.panta otrās daļas 4.punkts atbilst Satversmes 105.pantam un 91.panta pirmajam teikumam, jo:

[3.1.] Saeimas Agrārās, vides un reģionālās politikas komisija neatbalstīja Ministru kabineta iesniegto likumprojekta versiju, izstrādājot alternatīvu projektu,

[3.2.] šāds regulējums harmoniski atbilst Civillikumā noteiktajiem principiem;

[3.3.] izņēmumi no nekustamā īpašuma nostiprināšanas kārtības zemesgrāmatā var radīt risku aizskart personu tiesības uz īpašumu un apgrūtināta nekustamo īpašumu civiltiesiskā apgrozība (norādītas Linarda Muciņa, Kalvja Torgāna un Jāņa Rozenfelda publikācijas);

[3.4.] apstrīdētā tiesību norma Saeimā pieņemta pienācīgā procedūrā;

[3.5.] apstrīdētās tiesību normas leģitīmais mērķis ir veicināt nekustamo īpašumu nostiprināšanu zemesgrāmatā;

[3.6.] valsts bija gatava izmaksāt atlīdzību iepriekšējam īpašniekam, kura tiesības nostiprinātas zemesgrāmatā (atsaucoties uz Valsts mežu dienesta Limbažu virsmežniecības 2008.gada 26.februāra vēstuli, kas tiesībsargam nav pieejama);

[3.7.] labums ko gūst sabiedrība no zemesgrāmatu sistēmas pastāvēšanas ir lielāks, nekā pieteicēja kompensācijas tiesības saistīšana ar īpašuma tiesību ierakstīšanu zemesgrāmatā;

[3.8.] apstrīdētā tiesību norma paredz gadījumu, kas regulē atšķirīgus apstākļus nekā likuma „Par zemes īpašnieku tiesībām uz kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos” 6.panta otrās daļas pārējie punkti – regulē zemes reformas gaitā izveidojušās situācijas.

[4.] Atbildot uz Satversmes tiesas uzdotajiem jautājumiem, tiesībsargs uzskata par nepieciešamu izteikt šādus apsvērumus par apstrīdētās tiesību normas atbilstību Satversmes 91.panta pirmajam teikumam un 105.pantam:

[4.1.] Saeima atbildes rakstā cenšas noskaidrot apstrīdētās tiesību normas mērķi sistēmiskās un gramatiskās interpretācijas ceļā, vienlaikus norādot, ka nav strīda par likuma pieņemšanas procedūru. Saeimas atbildes rakstā ir norādīts valdības iesniegtā likumprojekta kopumā un konkrētās tiesību normas mērķis. Var nojaust, kurā dokumentā meklējams atbildīgās Saeimas komisijas piedāvātā alternatīvā likumprojekta mērķis (komisijas priekšsēdētājas 2007.gada 15.marta vēstule Saeimas prezidijam), taču nekas nav teikts par likumprojekta izstrādes materiāliem, no kuriem varētu izsecināt apstrīdētās tiesību normas mērķi. Līdz ar to faktiski nav iespējama tiesību normas teleoloģiskā un vēsturiskā interpretācija – šāda kārtība neatbilst labai likumdošanas praksei (*good legislation*), neveicina uzticību valstij (varas leģitimitāti) un apgrūtina tiesību piemērošanu. **Saeimas pienākums ir publicēt visus likumprojekta izstrādes materiālus** (anotācijas, sēžu protokolus, ekspertu atzinumus), kas ir bijuši deputātu komisijas rīcībā. Vācijā un citās Vācijas tiesību telpas valstīs, pie kurām pieder arī Latvija, tā ir pašsaprotama prakse jau gandrīz deviņdesmit gadus. Tādējādi, tiesībsargs nevar sniegt skaidru atbildi Satversmes tiesas jautājumam (1.1.) par apstrīdētās tiesību normas mērķi. Ja arī šai tiesību normai (6.panta otrās daļas 4.punktam) šāds vispārējs mērķis ir bijis, tas ir apšaubāms Senāta Administratīvo lietu departamenta lēmuma 15., 16. un 17.punktā minēto iemeslu dēļ, kuriem tiesībsargs pilnībā pievienojas.

[4.2.] Tiesību sistēmas (tiesiskās iekārtas) mērķis ir nodrošināt sabiedrībā taisnīgumu. Atbildes rakstā minētie vispārējie apgalvojumi nav pietiekami, lai vērtētu apstrīdētās tiesību normas leģitīmā mērķa pamatotību. Taču efektīva mērķa sasniegšana nedrīkst uzlikt pārmērīgu nastu privātpersonai.

Saeimas atbildes raksta apsvērumi par koroborācijas publisko ticamību un valsts kā trešās personas nespēju atrast īsto īpašnieku pirmtvērumā šķiet nesamērīgs, kaut arī varētu tikt uzskatīts par efektīvu, no konkrētas valsts amatpersonas

viedokļa raugoties. Taču nekādā gadījumā šāds risinājums nevar tikt uzskatīts par taisnīgu.

Valstij ir pienākums atlīdzināt ne tikai nepamatota tiesību aizskārums gadījumā (Satversmes 92.panta otrais teikums), bet par jebkura administratīvā akta mantiskajiem zaudējumiem. Šāda izpratne Vācijas tiesību telpas valstīs ir pašsaprotama (gan atlīdzība par sevišķām ciešanām sabiedrības labā, gan zaudējumu atlīdzība par atsavinošiem līdzīgu pasākumu dēļ) un arī Latvijas Republikas Saeima to ir skaidri pateikusi Administratīvā procesa likuma 92.pantā.

[4.3.] Pat pieņemot, ka apstrīdētajai tiesību normai ir leģitīms mērķis arī konkrētajā gadījumā, ierobežojums nekādi nevar tikt uzskatīts par samērīgu, jo tas faktiski liedz izmantot savu īpašumu. Šāds kompensācijas izmaksas ierobežojums neapšaubāmi ir pretrunā ar tiesiskas valsts principu.

[4.4.] Tiesībsarga ieskatā apstrīdētajai tiesību normai jāparedz speciāls izņēmums, kas regulētu zemes ieguvēja tiesības uz atlīdzību pirms īpašuma tiesību nostiprināšanas zemesgrāmatā. Saprātīgāk būtu šādam gadījumam paredzēt īpašuma tiesību pierādīšanas nastu īpašniekam. Tādējādi būtu iespējams nepretnostatīt taisnīgumu un efektivitāti. Konkrētajā gadījumā valsts rīcībā šī informācija bija (šī viedokļa 3.6.punkts). Faktiski šādu regulējumu konkrētam gadījumam varētu izsecināt no vispārēja tiesību principa – tiesiskas valsts.

[4.5.] Vērtējot, vai apstrīdētā tiesību norma paredz atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras ieguvušas zemi uz tiesiska darījuma pamata, taču īpašuma tiesības uz zemi nostiprinājušas zemesgrāmatā pēc mežsaimniecības darbības ierobežojuma noteikšanas, un personām, kuras zemi ieguvušas likuma „Par zemes īpašnieku tiesībām uz kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos” 6.panta otrās daļas 1., 2., 3. un 5.punktā noteiktajā kārtībā jāņem vērā Saeimas atbildes rakstā izteiktie apsvērumi par zemes reformas mērķiem un atsevišķo gadījumu regulējumu. Visos gadījumos īpašnieki nebūs salīdzināmā stāvoklī, tāpēc apstrīdētā tiesību norma pati par sevi nevarētu tikt uzskatīta par diskriminējošu.

Taču konkrētajā gadījumā apstrīdētās tiesību normas leģitimitāte ir apšaubāma, ja to interpretē tādējādi, ka valsts vispār neizmaksā kompensāciju par īpašuma vērtības samazinājumu sabiedrības interesēs. It īpaši tāpēc, ka darījums nezaudē savu spēku, ja tas nav nostiprināts zemesgrāmatā. Īpašniekam nav pienākuma noteiktā laikā nostiprināt īpašuma tiesības zemesgrāmatā. Šāda Civillikuma 994.panta otrās daļas un 1478.panta vēsturiska interpretācija nepārprotami izriet no tiesību doktrīnas tā pieņemšanas laikā (Konstantīns Čakste. Civiltiesības. Lekcijas. Raksti. –Rīga: Zvaigzne ABC, 2011, 93.-95.lpp) un nav apšaubīta mūsdienās.

[4.6.] Konkrētajā gadījumā īpašniekam pienākas kompensācija un atšķirīga attieksme likuma „Par zemes īpašnieku tiesībām uz kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos” 6.panta otrās daļas dažādiem punktiem nav pamatota un

atšķirīgai attieksmei nav saprātīga pamata. Pamatots varētu būt gadījums, piemēram, kompensāciju izmaksājot zemesgrāmatā norādītajam īpašniekam, ja valsts rīcībā nav informācijas par citu īpašnieku vai šajā jautājumā pastāv strīds. Tas neliegtu ieguvējam celt prasību pret atsavinātāju.

[5.] Tiesībsarga ieskatā konkrētais gadījums būtu salīdzinoši viegli atrisināms, ja pastāvētu kolīzija starp vispārēju tiesību principu (tiesiska valsts) un Saeimas izdotajā likumā ietvertu tiesību normu. Administratīvai tiesai tādā gadījumā būtu jāpiemēro likumdevēja griba, nenonākot pretrunā ar konkrētu vispārēju tiesību principu.

[5.1.] Senāts uzskatījis par nepieciešamu vērsties Satversmes tiesā, jo apstrīdētā tiesību norma "virknē gadījumu (kā pieteicēja gadījumā) nerasniedz likuma mērķi", un tiesībsargs pilnībā pievienojas Senāta lēmuma 18.punktā izklāstītajiem apsvērumiem par leģitīmā mērķa sasniegšanu ar samērīgākiem līdzekļiem. Iespējams, atrisinājums ir komplicētāks, jo konkrētajā gadījumā kolidē dažādi vispārēji tiesību principi.

[5.2.] Tiesībsarga ieskatā konkrēto gadījuma regulējums izriet ne tikai no likumdevēja gribas, bet arī no vispārējiem tiesību principiem, jo Civillikuma 994.panta otrā daļa ir publiskas ticamības principa pozitīvizējums (ierakstīti tiesību normas tekstā). Šīs tiesību normas spēks izriet nevis no "nesēja" normatīvā akta juridiskā spēka, bet no privātautonomijas principa.

[6.] *Ober dictum.*

[6.1.] Nereti tiesas norāda, ka vispārēji tiesību principi izriet no Satversmes 1.panta. Vispārēji tiesību principi var tikt ierakstīti normatīvā tiesību aktā, taču šī normatīvā tiesību akta spēks nenosaka vispārējo tiesību principu juridisko spēku normatīvo tiesību aktu hierarhijā. Vispārējiem tiesību principiem ir augstāks spēks nekā likumdevēja gribai. Saeima var attīstīt šos principus, taču nevar tos atcelt. Līdz ar to saprātīgāks būtu formulējums, ka Satversmes 1.pants nosaka piederību tiesību sistēmai (tiesiskai iekārtai), kura balstās uz šādiem tiesību principiem (minēti alfabētiskā secībā):

- demokrātiska iekārta,
- nacionāla valsts,
- privātautnomija,
- samērīgums,
- sociāli atbildīga valsts,
- tiesiska valsts.

[6.2.] Pārējie tiesību principi būtu uzskatāmi par šo sešu vispārēju tiesību principu elementiem jeb izpausmēm konkrētā tiesību nozarē. Taču šādai vai atšķirīgai klasifikācijai svarīga ir tikai izziņas dimensija, jo no tās nevajadzētu mainīties nedz vispārēju tiesību principu ietekmei uz tiesisko iekārtu un varas leģitimitāti, nedz tiesību piemērošanas praksei. Tomēr šāda terminoloģiska vienveidība veicinātu tiesiskās iekārtas izpratni, līdz ar to arī valsts varas leģitimitāti.

[6.3.] **Demokrātiskā iekārtā** (*democracy*) sabiedrībā darbojas brīvības pamatprincips, bet valsts ar noteiktu tiesību principu palīdzību tiek piesaistīta sabiedrības gribai. Mūsdienu demokrātija ietver sevī:

[6.3.1.] tiešo demokrātiju (suverēna likumdošana un citi referendumi),

[6.3.2.] pārstāvniecības demokrātiju (vēlēšanu iekārta un politiskā sistēma, politisko partiju īpašs regulējums),

[6.3.2.] dalīšanos valsts varā (varas līdzsvars un pilnvaru uzraudzība dažādos līmeņos, leģitimitātes ķēdes nodrošināšana, izņēmumi no padotības tvēruma),

[6.3.3.] konstitucionālo demokrātiju (indivīda publiski subjektīvās tiesības, politiskās brīvības, demokrātijas aizsargāties spēja),

[6.3.4.] pašpārvaldi jeb pašvaldības (izglītības iestādēs, teritoriālās kopienās) un

[6.3.5.] līdzdalības demokrātiju (konsultatīvās aptaujas, sabiedrības līdzdalība, sociālais dialogs),

[6.3.6.] atbildības princips pret savu valsti (tas ir saistošs jebkuram, arī tautai kā valsts suverēnās varas nesējai),

[6.3.7.] pienācīga pārvaldība (*good governance*), tās elementu nosaukumi un to tvērums dažādās valstīs var atšķirties, jo katrai sabiedrībai ir sava pārvaldes vēsture, atšķirusies sabiedrības dienaskārtība un tās atspoguļojums valsts pārvaldi regulējošos tiesību avotos, pienācīgu pārvaldību varētu saukt par demokrātiskas iekārtas principa izpausmi valsts pārvaldē

– **efektivitāte** mērāma gan ar ekonomiskiem kritērijiem (resursu ietilpība, mērķa sasniegšana), gan ar socioloģiskiem paņēmieniem (uzticība valsts varai, informētība par konkrētas iestādes darbu vai indivīda pienākumiem),

– **informācijas atklātības** principa tvērums dažādās sabiedrībās atšķiras (Skandināvijā pieņemts, ka pieejama jebkura informācija, ja vien tā nav klasificēta; Dienvideiropā parasti pieejama ir informācija, kura noteikta par atklātu), informācijas atklātība nozīmē ne tikai informācijas nosūtīšanu pieprasītājam, bet arī saprātīga informācijas pieprasījuma veidošanu,

– **pašpārbaude un pašuzlabošanās**, iestādei vai resoram (iestāžu grupai) ir pienākums pastāvīgi pārbaudīt savas procedūras un efektivitāti, kā arī uzlabot tās, parasti ar to nodarbojas iestādes vai ministrijas (pārvaldes nozares) audits, minimālā audita vienība ir trīs speciālisti,

– **pašvaldību autonomija** ietver vēlēšanas, kurās gan netiek deleģēta vara, jo vara pieder pilsoņiem kopā, nevis atsevišķā teritorijā dzīvojošai daļai; pašvaldību vēlēšanās ievēl pārstāvjus no sava vidus, kuriem jālemj kopienas izdevumu izlietojums; vietējās kopienas interešu ievērošana tiek nodrošināta tiesību normās noteiktās rīcības brīvības jeb pilnvarojuma ietvaros,

– **sabiedrības interešu ievērošana**, kas izpaužas vēlētu politiķu izdotajās vispārobligātajās tiesību normās, valstij nav savu interešu, valsts pauž tikai noteiktā veidā konstatētas sabiedrības intereses,

– **sabiedrības līdzdalības** mērķis ir vairot sabiedrības uzticību valsts pārvaldei jeb valsts varas leģitimitāti, sabiedrībai svarīgos jautājumos jebkurai tiešās vai pastarpinātās pārvaldes iestādei ir pienākums rīkot publisku apspriešanu, ja iestādes lēmums atšķiras no ievērojamas sabiedrības daļas viedokļa, tas īpaši jāpamato (par ievērojamu sabiedrības daļu uzskatāmi 25 %, iespējams nākotnē vai īpašā kontekstā arī 10%),

– **subsidiaritāte** – pilnvaras īsteno tajā pārvaldes līmenī, kurā, saglabājot pakalpojuma pienācīgumu, šīs pilnvaras iespējams īstenot efektīvāk; šajā līmenī arī piešķirami resursi un jāprasa atbildība par pilnvaru īstenošanu,

– **tiesību virsvadība** (arī tiesiskas valsts principa sastāvdaļa) valsts pārvalde (iestāde, amatpersona) darbojas, pamatojoties uz pilnvarojumu, ievērojot pilnvarojuma ietvarus un atbilstoši pilnvarojuma mērķim (iestādei vai amatpersonai nav subjektīvas tiesības – tās ir pilnvaras, kurām var būt dažādi īstenošanas nosacījumi, līdzīgi kā izdodot obligāto vai brīvo administratīvo aktu),

– **vienotība** visas valsts pārvaldes amatpersonas (arī fiziskas personas, kurām pilnvarota valsts vara) atrodas hierarhiskās attiecībās vienotā sistēmā, neatkarīgi no to piederības konkrētai juridiskai personai, to īsteno caur padotību, kurai ir dažādas formas un veidi.

[6.4.] **Nacionāla valsts** veidojās Eiropā pirms vairākiem gadsimtiem (Eiropā visas valstis ir nacionālas valstis), valstīm pamazām demokratizējoties un veidojoties pilsoniskajai sabiedrībai:

[6.4.1.] **pilsoniskā sabiedrība** ir suverēns, valsts tikai kalpo sabiedrībai;

[6.4.2.] valsti veido **tauta** (valsts sabiedrība valststiesiskā izpratnē) un valstsnācija (noteiktu sociālas un nacionāli–kulturālas komunikācijas kopība), ideālā gadījumā tauta un valstsnācija sakrīt, (lai demokrātija funkcionētu, tām vismaz daļēji ir jāpārklājas);

[6.4.3.] **valstsnācija** ir valsts būtības kodols, tai ir tiesība uz savas un valsts identitātes uzturēšanu un turpināšanu (Igaunijas 1992.gada konstitūcijas preambulā *expressis verbis* "Igaunijas valsts uzdevums ir nodrošināt igauņu nācijas un igauņu kultūras pastāvēšanu cauri gadsimtiem");

[6.4.3.] **valoda** ir dominējošais nacionālās pašapziņas elements Eiropā, to papildina kopēja teritorija, vēsture, izcelsme, kultūra (plašākajā nozīmē); valoda ir gan simbols, gan arī līdzeklis kultūras pilnvērtīgai attīstībai; valoda ir arī komunikācijas rīks demokrātiskā sabiedrībā;

Īrijā nacionālās pašapziņas galvenais elements ir **religija**, to papildina kopēja izcelsme, teritorija un vēsture, kamēr kultūra un valoda spēlē mazāku lomu;

[6.4.4.] **nācija** ir valsts pamats un būtības kodols (Eiropā visas valstis ir nacionālas valstis, bez nācijas nav valsts), valstsnācijai ir tiesības uz savas un valsts identitātes uzturēšanu un turpināšanu; valsts un nācijas nacionāli–kulturālā identitāte nozīmē, ka attiecīgās nācijas valoda un kultūra ir valsts un visas

attiecīgās valsts sabiedrības **kopēja valoda un kultūra** (tā ir **pašsaprotamība** visiem valsts iedzīvotājiem);

[6.4.5.] Latvija ir latviešu nācijas valsts, **latvieši Latvijā ir valstsnācija**. Starp Latvijas valsti un latviešu nāciju pastāv nacionāli-kulturāla identitāte (lai arī Latvijas valsts bija tikai latviešu nācijas veidojums, Tautas Padome jau no paša sākuma paredzēja paplašināt Latvijas valsts politiski-juridisko bāzi, paredzot tajā iesaistīt arī nacionālās mazākumtautības), **Latvijas tauta** ir plašāks jēdziens kā **pilsoņu kopums** (konstitucionāls orgāns jeb konstitūts), tā ietver arī **visus** latviešu nācijas piederīgos (ikvienam latvietim ir tiesības apmesties Latvijā un iegūt Latvijas pilsonību);

[6.4.6.] globalizācijas laikmetā **valsts un nācijas nacionāli-kulturālajai identitātei ir pieaugoša nozīme** demokrātijas funkcionēšanā (tas ir elements, kas piesaista indivīdus savai valstij, kas ir demokrātijas ietvars un arī valstu konkurences faktors, lai piesaistītu indivīdu savai valstij); nacionālā pašapziņa nav pretrunā arī ar pagaidām vēl tikai sākumā stadijā konstatējamo Eiropas (reģionālo) identitāti, šos apsvērumus vajadzētu ņemt vērā saprātīgai nacionālai politikai.

[6.5.] Privāttiesības pastāv **privātautonomijas princips**. Tas nozīmē, ka tiesību subjekti var brīvi, pēc savas izvēles un ieskatiem veidot savstarpējās tiesiskās attiecības. No tā var izsecināt pārējos vispārējos tiesību principus, uz kuriem balstās privāttiesību nozare un tās apakšnozares. Vienlaikus šie principi ir privātautonomijas principa elementi jeb sastāvdaļas, kuriem savukārt ir savas sastāvdaļas – arī sauktas par vispārējiem tiesību principiem:

[6.5.1.] līgumu brīvības princips ir privātās autonomijas principa būtiskā izpausme; nozīmē to, ka tiesību subjekti var brīvi noslēgt civiltiesiskus līgumus (līguma noslēgšanas brīvība, līgumpartnera izvēles brīvība, līguma satura izvēles brīvība un līguma formas izvēles brīvība);

[6.5.2.] uzticības aizsardzības princips aizsargā tiesību subjekta pamatotu uzticēšanos kādu tiesību pastāvēšanai. Principa mērķis ir sekmēt civiltiesiskās apgrozības stabilitāti gadījumos, kad persona nezina un nevar zināt tos apstākļus, kas ir šķēršļi tiesības pastāvēšanai. Viena no tā izpausmēm ir publiskā ticamība. Uzticības aizsardzības principa spilgtākā izpausme civiltiesībās ir lietu labticīga iegūšana īpašumā no ne-īpašnieka.

[6.5.3.] Labas ticības princips saistošs visiem civiltiesību subjektiem, īstenojot savas subjektīvās tiesības un izpildot subjektīvos pienākumus – jārēķinās ar pārējo subjektu pamatotajām interesēm. Balstoties uz labas ticības principu, izņēmuma gadījumos var liegt personai izmantot viņas subjektīvo tiesību, ja tiesības īstenošana nostādītu pretējo pusi nesamērīgi apgrūtinošā situācijā un pretējās puses intereses konkrētajā situācijā stādāmas augstāk.

[6.6.] **Samērīguma princips** (*proportionality*) parasti tiek uzsvērts kā universāls publisko tiesību princips, kura galvenā būtība ir saistīt jeb ierobežot valsti. Citiem vārdiem, starp valsts varas darbību, kas ierobežo indivīda tiesības un mērķi, ko valsts vara

ar šo darbību vēlas sasniegt, ir jābūt saprātīgām attiecībām. Valsts varas darbībai jābūt:

[6.6.1.] **piemērotai**, lai sasniegtu tiesiski leģitīmu mērķi jāpārbauda, vai ar attiecīgo darbību tās mērķi vispār ir iespējams sasniegt;

[6.6.2.] **vajadzīgai**, attiecīgo mērķi nav iespējams efektīvi sasniegt ar citiem, alternatīviem līdzekļiem, kuru negatīvais iespaids uz indivīda tiesībām un leģitīmām interesēm būtu mazāks;

[6.6.3.] **atbilstoši** (jeb samērīgai šaurākā nozīmē), labumam, ko sabiedrība iegūst ar šo darbību, ir jābūt lielākam nekā zaudējumam, kas ar to tiek nodarīts indivīda tiesībām un interesēm (*proportionality test*).

[6.7.] **Sociāli atbildīga valsts** (*social state*) ietver:

[6.7.1.] cilvēka cienīgu dzīves līmeni (sociālā palīdzība, pamatpakalpojumi, izglītības, veselības, sociālās aprūpes un kultūras iestāžu pieejamība);

[6.7.2.] aizsardzību sociālā riska gadījumā;

[6.7.3.] sociālo taisnīgumu (sociālo atšķirību izlīdzināšana, vājāko aizsardzība, iespēju vienlīdzība).

[6.8.] Tiesiska valsts (*the rule of law*) ir visatpazīstamākais no tiesību principiem un tā izvērsums plaši sastopams zinātniskajā literatūrā. Pie tiesiskas valsts izpausmēm pieder:

[6.8.1.] cilvēktiesību ievērošana;

[6.8.2.] valsts atbildības pienākums;

[6.8.3.] privātpersonas procesuālās garantijas (piemēram, tiesību normām, kas pasliktina indivīda stāvokli, nav atpakaļejoša spēka, tiesība tikt uzklautam);

[6.8.4.] pakļaušanās tiesībām (nevis varai, no tā izriet arī lēmuma pamatojuma pienākums);

[6.8.5.] tiesību virsvadība (saukta arī konstitucionālā jeb likuma prioritāte vai virsvadība, atrodams Valsts pārvaldes iekārtas likuma 10.panta pirmajā daļā);

[6.8.6.] likuma atruna;

[6.8.7.] tiesiskā paļāvība, kas aizsargā privātpersonu pret nesaprātīgu tiesību normu interpretāciju (arī šaubu gadījumā par nākotnē iespējamu tiesisku attiecību atbilstoši uzziņai);

[6.8.8.] vispārobligātu tiesību normu izsludināšanas pienākums (pastāv problēma ar pašvaldību izdotajiem ārējiem normatīvajiem tiesību aktiem jeb vispārobligātām tiesību normām) un to publiskošana jeb paskaidrošana indivīdiem saprotamā veidā;

[6.8.9.] **labā pārvaldība** plašākā nozīmē ietver visus vispārējos tiesību principus, uz kuriem balstās administratīvais process (ar labu pārvaldību šaurākā nozīmē parasti saprot tikai to principu daļu, kura vēl nav konstituējusies ar savu

nosaukumu un tvērumu); vispārējie tiesību principi, uz kuriem balstās administratīvais process, ar vienu un to pašu nosaukumu un tvērumu pazīstami visās Eiropas Savienības dalībvalstīs, jo cilvēktiesību izpratne attīstījies vienlaikus un vienveidīgi visā Eiropas Savienībā;

šie principi ir minēti Latvijas Administratīvā procesa likuma 4. līdz 14¹. pantam, taču tās nav likumā ietvertas tiesību normas, bet tikai informatīvas "ceļa zīmes" – piemēroti tiek nevis šie panti, bet vispārēji tiesību principi, kuriem ir augstāks spēks nekā Satversmei.

[7.] Vispārējiem tiesību principiem nav savstarpējās hierarhijas, un to iespējamās pretrunas nav iespējams vērtēt hipotētiski. Vispārējo tiesību principu kolīzijas gadījumā piemērojama svēršanas un salīdzināšanas metode (Daiga Iljanova. Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. –Rīga: *Ratio iuris*, 2005, 88.–97.lpp izvērstāk šīs pašas autore promocijas darba "Vispārējo tiesību principu aksioloģiskie un funkcionālie aspekti Latvijas tiesiskās sistēmas transformācijā" 113. līdz 127.lpp). Šādu metodi piemērojusi arī Satversmes tiesa – salīdzinot dažādu vispārēju tiesību principu svarīgumu konkrētajā lietā (Satversmes tiesas 1998.gada 11.marta spriedums). Augstākās tiesas Senāta administratīvo lietu departamenta 2011.gada 6.oktobra lēmumā analizētajā gadījumā kolidē privātautonomijas un tiesiskas valsts principi.

[7.1.] No privātautonomijas izrietošais uzticības aizsardzības princips tiesiskās stabilitātes veicināšanas nolūkā aizsargā tiesību subjektu labticīgu paļaušanos par konkrētā tiesiskā stāvokļa esību, ja šī informācija ierakstīta publiskā reģistrā (publiskās ticamības princips).

[7.1.1.] Parasti privāttiesībām veltītajās publikācijās vai likumu komentāros šis publiskās ticamības princips netiek apšaubīts (par vispārējiem tiesību principiem privāttiesībās plašāk Kaspars Balodis. Ievads civiltiesībās. –Rīga: Zvaigzne ABC, 2007). Taču tikpat izplatīta atziņa, ka zemesgrāmatu likuma gramatiskā interpretācija ne vienmēr sniedz visas praksē nepieciešamās atbildes (piemēram, Saeimas atbildes rakstā pieminētajā izdevumā Zemesgrāmatas Latvijā. –Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2003, 76.lpp Intas Pūces vai 143.lpp Jāņa Gobziņa apsvērumi).

[7.1.2.] No lietas materiāliem var secināt, ka nekustamais īpašums ir nostiprināts zemesgrāmatā. Līdz ar to publiskās ticamības princips un apstrīdētās tiesību norma (Kompensācijas likuma 6.panta otrās daļas 4.punkts) neliedz valstij īstenot savu pienākumu kompensēt īpašniekam saimnieciskās darbības ierobežojumu.

[7.2.] Šajā konkrētajā gadījumā jāvērtē arī cita vispārēja tiesību principa – tiesiskas valsts – izpausmes: diskriminācijas aizliegums un valsts atbildības pienākums.

[7.2.1.] Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2011.gada 6.oktobra lēmumā detalizēti vērtētajā gadījumā saskatāma atšķirīga attieksme pēc būtības vienādā gadījumā, līdz ar to tikai gramatiskā apstrīdētās tiesību normas interpretācija nonāk pretrunā ar vienlīdzības principu (diskriminācijas aizliegumu

un vienlīdzīgas attieksmes principu pret personām, kas atrodas salīdzināmā stāvoklī).

[7.2.2.] Tiesība uz taisnīgu risinājumu, jebkuras tiesību sistēmas (tiesiskās iekārtas) mērķis ir nodrošināt sabiedrībā taisnīgumu. Taisnīgums pats par sevi nevar būt izšķirošais kritērijs, vērtējot vispārēju tiesību principu iespējamu kolīziju, jo tādējādi faktiski tiktu noteikta šo principu hierarhiskā kārtība. Taču konkrētajā gadījumā valsts atteikumu kompensēt saimnieciskās darbības ierobežojumu nevar pamatot nedz ar apstrīdētās tiesību normas gramatisku interpretāciju, nedz ar publiskās ticamības principu.

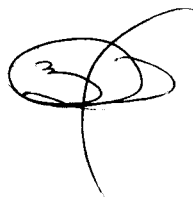
[8.] Kopsavilkumā tiesībsarga ieskatā:

[8.1.] likuma „Par zemes īpašnieku tiesībām uz kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos” 6.panta otrās daļas 4.punkta interpretējama atbilstoši tiesiskas valsts principam un īpašniekam izmaksājama kompensācija;

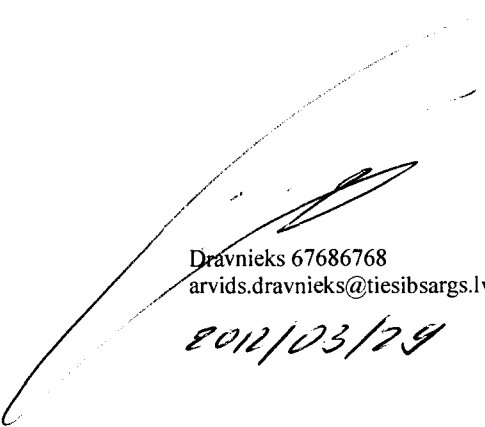
[8.2.] Saeimai jāparedz detalizētāks regulējums likuma „Par zemes īpašnieku tiesībām uz kompensāciju par saimnieciskās darbības ierobežojumiem īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un mikroliegumos” 6.panta otrās daļas 4.punktam, ņemot vērā Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2011.gada 6.oktobra lēmuma 16., 17. un 18. punktā izvērstos argumentus, lai novērstu līdzīgu gadījumu atkārtošanos.

Ar cieņu,

tiesībsarga pilnvarojumā
vecākā juriskonsulte

I.Liepiņa

Dravnieks 67686768
arvids.dravnieks@tiesibsargs.lv

2012/03/29